

- KISS LAJOS (1996): A Kárpát-medence régi helynevei. *Magyar Nyelvőr* 120: 440–450.
- KISS LAJOS (1999): *Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében*. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai 1. Piliscsaba.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk. (2005): *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. 1. (Abauj–Csongrád vármegye)*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- ÉKsz. = PUSZTAI FERENC főszerk. (2008): *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- RMCsSz. = KÁZMÉR MIKLÓS (1993): *Régi magyar családnevek szótára. (XIV–XVII. század)*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk. (1967–1984): *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára*. 1–3., 4. Mutató. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TÓTH VALÉRIA (2001): *Az Árpád-kori Abauj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 4. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA főszerk. (1979–2010): *Új magyar tájszótár*. 1–5. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Győr-Újváros 18. századi keresztneveinek elemzése szociolingvisztikai megközelítésben

1. Újváros a 18. században önálló település volt Győr közvetlen közelében, ma viszont annak egyik városrésze. Az 1700-as években négy felekezet élt együtt a településen: római katolikusok, evangélikusok, reformátusok és szerb ortodoxok. Abban az időben a legnagyobb vallási csoportot a római katolikusok alkották. Másodikként az evangélikusokat, aztán a reformátusokat és a legkisebb gyülekezetként a rácokat, azaz a szerb ortodox vallásúakat kell megemlítenünk.

A település népességi összetételére a felekezeti sokszínűség mellett az etnikai sokféleség ugyancsak jellemző volt, amelyet a folyamatos és nagyarányú betelepülés magyaráz. Ennek következtében erőteljesen megemelkedett a lakosság-szám. A névállományon belüli arányokat vizsgálva feltűnik, hogy a német eredetű családnevek százalékos értéke folyamatosan és jelentősen növekedett a század folyamán: 1703-ban még csupán 2,9%, 1787-ben pedig már a családnevek 32,9%-át alkották. A szláv származásra utaló családnevek aránya csekélyebb mértékben, de szintén emelkedett.

Az itt élők egy része kézműves mesteremberként és kereskedőként, más része mezőgazdasági munkával és egyéb közszolgai feladatok ellátásával kereste a kenyerét. A győri vár katonaságát kiszolgáló mesterek jelentős része Újvárosban élt, itt volt műhelye, illetve utca felől üzlete.

2. A keresztnévek vizsgálatának alapjául szolgáló adatbázist kétféle forrásból állítottam össze: a II. József által elrendelt népesség-összeírásból és a négy felekezet 18. századi születési anyakönyveiből. A két eltérő forrás felhasználásának az a magyarázata, hogy az újjvárosi népesség keresztnévanyagáról a lehető legteljesebb képet szerettem volna megrajzolni. Megállapítható azonban, hogy egyik forrás sem tekinthető maradéktalanul teljesnek, megbízhatónak. Az összeírás előnye az, hogy ebben a mikroszaládok szerkezete jól nyomon követhető, így a szülői keresztnévek átörökítése, a nemzedékek névadási szokása jól elemezhető. Emellett többé-kevésbé következetesen rögzítették — elsősorban a családfőre vonatkoztatva — a társadalmi státuszt, azaz az egyes társadalmi rétegek névanyaga külön, valamint egymással összevetve vizsgálható. Nehézséget okoz, hogy a szolgák és a mesterember házában élő inasok vagy nőtlen legények neve is szerepel az összeírásban, ők viszont legtöbbször távoli tájakról érkeztek, és csak ideiglenesen éltek a városban, tehát az újjvárosi lakosság névállományába nem számíthatók be.

A születési anyakönyvek segítségével pedig elsősorban a település felekezeti rendje rajzolódik ki, és a különböző vallási közösségek névadási szokásai kísérhetők figyelemmel. A születési anyakönyvekben a családszerkezet nehezen követhető, ezekben viszont a keresztszülő nevének átörökítése figyelhető meg. Az anyakönyvekbe szintén bekerülhetett nem helybéli személy neve is. Tehát az adatok mennyisége, valamint a lakóhelyhez kapcsolhatósága nem tükrözi tökéletesen a települési viszonyokat.

A fentiekből megállapítható, hogy mindkét forrásnak vannak előnyei és hiányosságai. Amikor általában a 18. század neveiről akarunk véleményt alkotni, és egy teljes évszázad névtani szabályszerűségeit szeretnénk nyomon követni, akkor egyértelműen az anyakönyvek nyújtanak több információt. Abban az esetben viszont, amikor egyetlen település névanyagát akarjuk megvizsgálni, megbízhatóbb forrásként az összeírások használhatók. Részben kivételt képezhetnek ez alól a zárt, változatlan összetételű lakossággal bíró települések, mint például a Rábaközben található Osló. Ebben a kis faluban nem volt sem felekezeti, sem etnikai megosztottság, a lakosság társadalmi rétegződése is jelentéktelen eltérést mutatott. Ilyen esetben az anyakönyv is hű képet adhat a falu lakosságának névállományáról, feltéve persze, hogy volt már ez idő tájt anyakönyvezés. Ismert ugyanis, hogy kisebb falukban csak később kezdődött el az anyakönyvek pontos vezetése. Hozzá kell tenni mint újabb nehézséget, hogy igen gyakran alig olvasható a kézírás (például az iratok megrongálódása miatt), ráadásul a katolikus anyakönyveket latin nyelven vezették. Az összeírások mellett szól az a körülmény, hogy itt mindig tényszerűen a nevek, adatokra szorítkoztak, és általában gyakorlottabb kéz készítette a feljegyzéseket, ez által megbízhatóbbak, olvashatóbbak.

Újjváros a 18. században átalakuló, változó, intenzíven fejlődő település volt, ebben az esetben — úgy ítélem meg — szükségszerű a két forrás együttes értékelése: egy olyan településen, ahol az egész századon át folyamatos a népességmozgás, ott az egyik forrás a másik nélkül nem adhat teljes képet a névállományról.

Felmerül a kérdés, hogy vajon a két forrást lehet-e egyenértékűként kezelni? Egyetérthetünk HAJDÚ MIHÁLY véleményével, mely szerint „egymás mellé lehet állítani az összeírások és az anyakönyvek névadatait, nagyon ellentmondó eredményeket nem fogunk kapni a következtetésekből” (2003: 346). Adataim is ezt támasztották alá. Az összeírás alapján készített gyakorisági lista élén álló keresztnevek szinte pontosan megegyeznek a születési anyakönyvi bejegyzések alapján készült keresztnév-gyakorisággal. A kettő között mindössze kisebb sorrendi eltérés tapasztalható.

2.1. Az elsőként áttekintett forrás a II. József idején készült összeírás, amely a 18. század utolsó harmadában, a 80-as években készült el. Ebben az anyagban egy-egy család névanyagáról teljes képet kapunk, hiszen nemcsak a családfőt (társadalmi státusztól függetlenül), hanem a családtagokat, a mester házában élő legényeket, inasokat és a szolgálókat is összeírták. Bizonyára komoly ellenőrzés követte az első feljegyzést, mert sok javítást, más kéz írását is felfedezhetjük a lapokon. A táblázat élén a ház tulajdonosának neve szerepel, s jelölik, hogy mely társadalmi réteghez tartozik. A férfiak, fiúgyermekek életkora, a felnőtt férfiak társadalmi helyzete, a természetükre utaló feljegyzések, esetleges testi fogyatékoságuk ugyancsak olvasható.

Ebből az összeírásból gyűjtöttem ki az apák és a fiúk, valamint az anyák és a leányok nevét. Az 1787-re elkészült és ellenőrzött összeírás 1632 családfő nevét tartalmazza, és az összeírt családok 769-féle néven szerepelnek. Ebből arra következtethetünk, hogy a település lélekszáma megközelítőleg 6000 fő körül lehetett. A századelő névanyagából kiindulva az tapasztalható, hogy folyamatosan növekedett a családnevek terhelése, 1,6-ről 1,8-re, majd 2,1-re emelkedett, azaz a század során lassult a migráció.

2.2. Az anyakönyvezés Újvárosban a római katolikusoknál is, és a protestáns felekezeteknél is a 17. század végén kezdődött el. A szerb ortodox lakosság anyakönyvei viszont csak a 18. század utolsó harmadától találhatók meg (1777-től). A római katolikus anyakönyveket 1680-tól folyamatosan latin nyelven vezették. A reformátusoknál 1682-ben indult meg az anyakönyvezés, de ekkor még a bejegyzések töredékesek, majd csak az 1705. esztendőől kezdve vezetik következetesen. Az evangélikus anyakönyvek 1685-től tartalmazzák a megszületettek és részben a megholtak adatait. A protestáns anyakönyvek főként magyar nyelvűek, 1783 után rövid ideig voltak — részben — latin nyelvűek. Az evangélikus és református gyülekezetek tagjainak nevét 1749 és 1783 között a római katolikus anyakönyvekben rögzítették. Általában jelölték, hogy ki a protestáns, 'luther' vagy 'helvét', esetleg 'calvin' megjelöléssel, de néha a jelölés elmaradt.

3. A keresztnevek szociolingvisztikai szempontú elemzése mind a névtani, mind pedig a társadalmi folyamatok megvilágítása szempontjából tanulságos lehet. A keresztnévállomány ugyanis bőséges információt hordoz a keresztnevet kiválasztó közösségről, a lakosság szociális, kulturális hátteréről. A névanyag

vizsgálata egy tájegység, egy város, de egy apró település múltjának feltárásához is sok adalékkal szolgálhat. Megvilágíthatja a népességmozgásokat, megszüntetheti a helytörténeti kutatásban mutatkozó bizonytalanságokat, a nevek elemzése útján jobban megérthetjük a szociális és felekezeti rétegeződést.

A keresztnév megnevezés pontosságát több kutató megkérdőjelezte. HAJDÚ MIHÁLY az *egyénnév*, *egyéni név* terminológiát ajánlja, azzal indokolva, hogy a nem keresztény közösségekre maradéktalanul ezt lehetne vonatkoztatni (2003: 347). HOFFMANN ISTVÁN abban a tanulmányában, amelyben a személynévrendszer leírásához keresi az egyértelmű terminológiát, *választott név*-ként tárgyalja a hagyományosan keresztnévvel jelezelt névegyedeket, mivel „a névadók valamilyen meghatározott névállományból, névlistából választott nevet ruháznak rá az elnevezettre” (2008: 9). A *névválasztás* terminológia is ezt a megnevezést erősíti. Jelen munkámban — elfogadva, hogy a megjelölés nem tökéletes — az eddigi hagyományos megnevezést követve keresztnévként emlegetem a családnév után álló, a gyermek születésekor a felnőtt családtagok által választott neveket.

A keresztnév funkciója az, hogy egy kisebb közösségen belül identifikálja az elnevezettet. A keresztnév kiválasztásának folyamatában azonban az elnevezett nem játszik szerepet, csupán a névadó személy vagy személyek. A keresztnévadás kapcsán tehát tudatos választásról beszélünk, és ez a választás főként a névadó közösség kultúráját, ízlését, gondolkodását, hagyományrendszerét mutatja meg. Így a keresztnév az elnevezettől nem hordoz információt, tehát a név és az elnevezett közötti kapcsolatban nincs motiváltság. Viszont a név és a névadó közötti kapcsolat szoros, a választott név a névadó személyéről vagy az elnevező közösségről sok információt közölhet.

Az alábbiakban a kétféle forrás (az 1787-es összeírás és a születési anyakönyvek) segítségével a nemek és a generációk (3.1.) névadási azonosságait és különbségeit keresem. A férfi és női keresztnévek elemzésével, a névadási szokások vizsgálatával a két nem társadalomban elfoglalt helyére következtetek. A nemzedékek (apák és fiúk, valamint anyák és leányok) keresztnévkincsét szintén összevetem, az időbeliség és a névdivat kapcsolatára helyezve a hangsúlyt. Majd a felekezeti anyakönyvekből kialakított adatbázis alapján az eltérő vallási közösségek névanyagát (3.2.), a szokások egymás mellett élését, egymásra hatását vizsgálom, illetve a vallási hovatartozás segítségével az etnikai különbségekre mutatok rá. Harmadik vizsgálódási szempontom a társadalmi tagozódás (3.3.) és a névadás összefüggésének megvilágítását célozza. Az összeírás és az anyakönyv együttes használata a nemek szerint eltérő névadási szokásokat mutatja meg. A felekezetek szerinti névválasztás az anyakönyvekből rajzolódott ki egyértelműen, a különböző generációk, társadalmi rétegek szerinti névválasztás tanulságait pedig az összeírás kínálja fel, valamint ennek segítségével a szülő keresztnévének öröklését is bemutatom.

Az Újvárosban élő négy felekezet születési anyakönyvei alapján a 18. századot öt, egyenként húszéves korszakra osztva gyűjtöttem ki a keresztnéveket,

amelyek aztán a II. József-féle összeírás anyagából kialakított adatbázis eredményeivel voltak összevethetők, s nemegyszer névtani szempontból árnyaltabb képet nyújtottak. Alább az 1. számú táblázat mutatja az anyakönyvekben talált elnevezettek és az előforduló nevek számát.

1. táblázat. A négy felekezet keresztnéveinek (kn.) és elnevezetteinek (eln.) száma a 18. században (forrás: anyakönyvek)

		I.		II.		III.		IV.		V.	
		eln.	kn.	eln.	kn.	eln.	kn.	eln.	kn.	eln.	kn.
r. kat.	férfi	201	20	135	16	469	29	443	28	429	23
	női	167	13	115	17	431	21	367	19	377	19
ev.	férfi	348	24	269	28	345	35	359	26	178	21
	női	346	16	226	24	286	27	343	18	158	18
ref.	férfi	145	16	128	17	81	17	44	15	38	11
	női	162	13	127	13	62	11	34	7	45	9
szerb ortodox	férfi	–	–	–	–	–	–	54	19	55	20
	női	–	–	–	–	–	–	105	16	52	15

3.1. A nemek szerinti névválasztás vizsgálatát az összeírás és az anyakönyvek is segítik. Az 1787-es összeírás alapján 687 felnőtt családos férfi (45-féle keresztnév) és 1387 fiúgyermek és fiatal, nem családos férfi (41-féle keresztnév), illetve 689 családanya (23-féle) és 1313 leány (30-féle) keresztnévét találtam meg. A beírt családnevek sorrendje, a lakóhely körülírása alapján az összeírásban is többé-kevésbé biztosan kirajzolódtak a különböző felekezetek, illetve a különböző etnikai közösségek. A születési anyakönyvek forrásként való felhasználása alapján viszont egyértelműen láthatóvá vált a felekezeti névválasztás.

A női keresztnévek száma valamivel kevesebb — szinte minden korszakban —, mint a férfikeresztnéveké. Ez a jelenség ismert a korábbi vizsgálatokból is. A női keresztnévek száma általában 10%-kal kevesebb a férfinevek számánál (B. GERGELY 2005: 129, 165; HAJDÚ 2003; VARGA 2006: 115). Ennek okai között elsősorban nem a születésszámbeli különbség szerepel, sokkal inkább a kor szemlélete tükröződik vissza. Az anyakönyvezés kezdeti időszakában ugyanis előfordult, hogy a megszületett leánygyermek nevének nem jegyezték be, csupán a fiúkéét (VARGA 2006: 160).

Nemcsak a női elnevezettek száma alacsonyabb, hanem a női keresztnéveké is. Mind az összeírás, mind az anyakönyvek adatai alapján megállapítható, hogy a férfikeresztnévek változatosabbak, többféle névre kereszteltek fiúgyermekeket, mint lányokat. Mind a férfi, mind a női nevek között az evangélikusok választották a legtöbbszörféle keresztnévet, ebben a felekezetben legnagyobb a névegyedek mennyisége. Az evangélikusokét követi sorrendben a római katolikus, majd a szerb ortodox és végül a református felekezet névanyagának változatossága.

3.1.1. A férfikeresztnév-adást és a névgyakoriságot a II. József által elrendelt összeírás alapján elemeztem, külön vizsgáltam meg a családos férfiak, valamint a fiúgyermekek keresztnevét. Így lehetőség nyílt a nemzedéki különbségek megfigyelésére is. A gyakorisági lista élén — amint ez általánosan, a teljes magyar nyelvű közösségre vonatkozóan megfogalmazható — a 18. században országosan megfigyelhető arányokat mutatják a vizsgált keresztnevek százalékos értékei. Azonban a közepes és a kis gyakoriságú nevek már a helyi jellegzetességekre irányítják rá a figyelmet.

Az apák nemzedékében 45-féle keresztnév alkotja a névállományt. A keresztnév-gyakoriság az alábbi: *János* (128 előfordulás; 18,8%), *István* (95; 13,9%), *Mihály* (67; 9,8%), *József* (55; 8,1%), *György* (53; 7,8%), *Pál* (52; 7,6%), *Ferenc* (45; 6,6%), *András* (36; 5,2%), *Ádám* (20; 2,9%), *Mátyás* (17; 2,5%), *Márton* (16; 2,3%), *Péter* (14; 2,1%). Az első 12 keresztnév a lakosság etnikai és felekezeti összetételétől függetlenül szinte mindenütt hasonló sorrendet és százalékos arányt mutat (HAJDÚ 2003: 389, 392; FÜLÖP 1990: 86; VARGA 2006: 170). A további sorrend azonban már jelzi az etnikai, helyi és vallási különbségeket: *Lőrinc*, *Antal* (8; 1,2%), *László* (7; 1,0%), *Tamás*, *Sámuel* (6; 0,9%), *Jakab*, *Simon* (5; 0,7%), *Imre*, *Károly* (4; 0,6%), *Fülöp*, *Ignác*, *Sándor* (3; 0,4%), *Gergely*, *Konstantin* (2; 0,3%), illetve 1–1 (0,1%) névviselő kapta az *Albert*, *Bernárd*, *Demeter*, *Elek*, *Fridrik*, *Gotfrid*, *Henrik*, *Ézsaiás*, *Kristóf*, *Krisztián*, *Leopold*, *Márk*, *Maximilián*, *Miklós*, *Prokop*, *Sebestyén*, *Valér*, *Vencel* és *Vilhelm* keresztnevet. A *Gotfrid*, *Henrik*, *Kristóf*, *Krisztián*, *Leopold*, *Maximilián* a német anyanyelvű, a *Demeter*, *Konstantin* pedig a szerb, a *Vencel* a morva nemzetiség jelenlétére utal. Az *Antal*, *Imre* nevek választása alapján a katolikus, a *Sámuel*, *Ézsaiás* alapján pedig a protestáns közösség névadási szokásait érzékeljük.

Az összeírásban feltüntetett fiatalabb generáció számára 41-féle keresztnevet választottak, azaz nem gazdagodott, hanem valamivel még szegényesebb is ez a névkincs, mint az idősebb generációé.

A fiúk keresztnév-gyakorisága több ponton hasonló, mint a fentebb sorolt apai neveké: *János* (145; 10,5%), *József* (116; 8,4%), *István* (84; 6,1%), *Mihály* (83; 6,0%), *Ferenc* (79; 5,7%), *Pál* (47; 3,4%), *András* (32; 2,3%), *György* (27; 1,9%), *Mátyás* (22; 1,6%), *Ádám* (18; 1,3%), *László* (16; 1,2%), *Péter* (14; 1,1%), *Márton* és *Antal* (13; 0,9%), *Ignác*, *Károly*, *Lőrinc* és *Sámuel* (8; 0,6%), *Imre* (7; 0,5%), *Sándor* és *Simon* (6; 0,4%), *Jakab* (3; 0,2%), *Albert* és *Tamás* (2; 0,1%), *Elek*, *Konstantin*, *Krisztián*, *Miklós*, *Prokop* és *Valér* (1; 0,07%). Az apai neveken túl még a következő 11-féle névre keresztelték az ifjabb nemzedék fiúgyermekét: *Ábrahám*, *Ferdinánd* és *Tóbiás* (3; 0,2%), *Zsigmond* (2; 0,1%), *Benjámín*, *Dániel*, *Éliás*, *Illés*, *Gáspár*, *Rókus* és *Teofil* (1; 0,07%).

Több következtetés levonható a névsorok összevetése alapján. Megállapítható, hogy ugyan nem emelkedett a választott nevek száma, mégis névgazdagodásról beszélhetünk. Ugyanis az egyes nevek kevésbé megterheltek, ez által válto-

zatosabb, színesebb a viselt névkincs (a *János* gyakorisága például 18,8%-ról 10,5%-ra csökkent). A gyakorisági lista élén állók esetén kis mértékben a sorrend is változott, különösen a *József* név kedveltsége emelkedett.

30 keresztnév egyezik az előző generáció nevével, tehát új nevek kerültek be a használatba. Két olyan népességcsoport rajzolódott ki, amelyeknél érzékelhetően változott a névválasztási szokás. Az egyik közösség a vallási (protestánsok), a másik az etnikai (német ajkú betelepültek) összetartozás alapján körvonalazható. A protestánsoknál megemelkedett az általuk előnyben részesített ószövetségi nevek száma (*Ábrahám, Tóbiás, Benjámín, Dániel, Éliás, Illés*), a német anyanyelvű népességben pedig az újabb generáció már ritkábban kapta a németek kedvelte, részben germán eredetű neveket. Jól látható, hogy a nem választott keresztnévek egy jelentős része a német névadásra jellemző: *Bernárd, Fülöp, Fridrik, Gotfrid, Henrik, Kristóf, Leopold, Maximilián, Sebestyén* (vö. BÁLINT 1977: 176), *Vilhelm*. Több vizsgálat kimutatta azt a folyamatot, mely szerint a 18. század elején betelepült német ajkú lakosság a század végére igazodott a magyar névadási szokásokhoz, és feladta a saját közösségére jellemző névválasztási hagyományát (FÜLÖP 1990: 106; VARGA 2010b: 46). A többi kimaradt név nagyon kis gyakoriságú volt az apai generációban is: így a *Gergely* és a *Márk* vagy az *Ézsaiás*, amely az evangélikus közösségben, a *Demeter*, amely a szerb ortodox közösségben eddig is csak egyszer fordult elő, a *Vencel* pedig egy morva származású apa neve volt, aki nem örökölt tovább keresztnévét.

Az anyakönyvekből megállapítható, hogy a 18. század folyamán a férfikeresztnévek közül mindössze 56 név került be a használatba, ennyiféle névre kereszteltek fiúgyermeket. A korszakonkénti névgyarapodás a század kezdetén jelentős volt, majd csökkent az újabb keresztnévek választásának intenzitása.

Az alábbiakban a keresztnéveket a változás folyamatában, az évszázad keresztnévanyagának gyarapodása alapján mutatom be. A keresztnévállományban megtalálhatók a törzsökös, azaz a folyamatosan jelen levő nevek, amelyek mind az öt korszaknak meghatározó keresztnévei, és vannak olyanok, amelyeket csak néhány vagy csupán egy korszakban viseltek. Tanulságos a választott névkincs gazdagodásának folyamata: megállapítható, hogy a gyarapodást előidéző újabb nevek a névgyakoriságot alig változtatták meg, sőt a névválasztási szokásokat is csak színesítették, de nem hoztak új irányt a névadásban.

Az I. korszakban, a 18. század elején, 28-féle keresztnéven osztozott Újváros férfilekossága, ezek a következők: *János, István, Mihály, György, Márton, András, Pál, Ferenc, Ádám, Péter, Ferdinánd, Gergely, József, Benedek, Mátyás, Zakariás, Fridrik, Simon, Lőrinc, Imre, Gotfrid, Georg, Sámuel, László, Dániel, Miklós, Tamás, Bálint*. A nevek között a nagy gyakoriságúakon kívül megtalálhatók a ritkább bibliai származású keresztnévek (például *Zakariás*) és a német ajkú lakosság néhány jellegzetes neve (*Fridrik, Gotfrid, Georg* — ez utóbbit külön névnek tekintem, mert a *György-gyel* nem azonos, ugyanis a *György*

mindig magyar, a *Georg* viszont mindig német családnévű személyhez kapcsolódott).

A II. korszak névanyaga bővült néhány ritkán választott névvel. Az előző korhoz képest 11-féle újabb nevet adtak a megszületett újbátori gyermekeknek: *Mózes, Kristóf, Antal, Dávid, Tóbiás, Jakab, Henrik, Gotlib, Bertram, Sándor, Zsigmond*. Az *Antal* név a katolikus névanyagba került be, ez a keresztnév a katolikus névadásban az elkövetkező időszakokban közkedve lett. A protestánsok kedvelte ószövetségi (*Mózes, Dávid, Tóbiás*) és a németek körében népszerű (*Jakab, Kristóf, Henrik, Gotlib, Bertram*) nevekkel gyarapodott a névkincs.

A III. korszakban folytatódott a választott keresztnévek számának emelkedése. Igaz, hogy csak a névegyedek száma emelkedett, ezek az újonnan bekerült nevek általában csak egyszeri elnevezést eredményeztek. Tehát alig változtatták meg a névállomány terhelésének szerkezetét. 9-féle új nevet választottak: *Konrád, Fülöp, Gábor, Károly, Xavér, Lipót, Sebestyén, Lajos, Benjámín*. Az összetétel hasonló, mint az előzőekben. Azaz a katolikusoknál a mártírológiumi nevek száma nőtt — például a *Sebestyén* és a *Ferenc* névtől különvált, önállósult *Xavér* —, a protestánsoknál bibliai nevek kerültek be a névanyagba (*Benjámín*), és a német ajkú lakosság őrizte továbbra is a saját névadási szokásait (*Konrád*).

A IV. korszakban 7 újabb név jelent meg a névállományban: *Vilmos, Ignác, Valér, Miksa, Adalbert, Illés, Gáspár*. Az *Ignác* a katolikus névadásban a század második felében közkedve névvé vált, az összesített névállományban a 12. helyre került. A többi hat név egy-két elnevezett neveként kis gyakoriságú maradt.

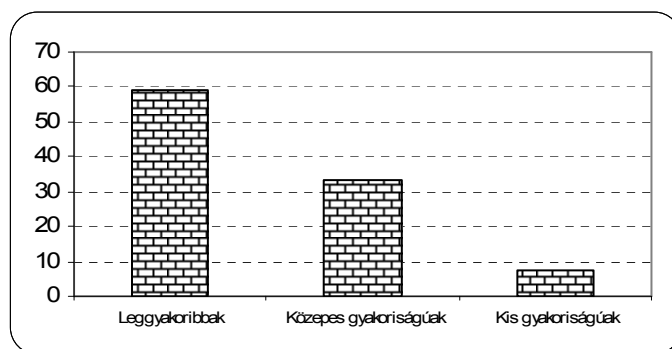
Az V. korszakban egyetlen új keresztnévként a *Teofil* bővíti a katolikusoktól választott névanyagot. Kis gyakorisága folytán nem befolyásolta a névállományon belüli arányokat.

A század során viselt 56-féle férfikeresztnévet a teljes névanyagból való részesedésük szerint is megvizsgálom. Leggyakoribbnak tekintem azokat, amelyekkel a férfilakosság több mint 10%-át nevezték meg. A 10 és 1% közöttieket közepes gyakoriságúként, az 1% alattiakat pedig kis gyakoriságúakként kezelem. Kiemelem azokat a keresztnéveket, amelyeket csupán egy személy viselt a száz év alatt.

A század vizsgált öt korszakának együttes keresztnévállományában a leggyakoribb férfikeresztnévek a *János* (22,6%), *István* (15,3%), *Mihály* (10,8%) és *József* (10,3%). Az összes elnevezett 59%-a ezt a négy keresztnévet viselte. A közepes gyakoriságúak közé az ötödik pozícióban lévő *Ferenc* (7,7%) keresztnévtől a 14. helyen álló *Antal* (1,3%) keresztnévig található tíz nevet tudtam besorolni, itt a továbbiak: *Pál* (5,0%), *András* (4,3%), *György* (3,8%), *Ádám* (2,8%), *Péter* (2,6%), *Márton* (2,4%), *Sámuel* (1,8%), *Mátyás* (1,6%). A tíz keresztnév az elnevezettek 33,3%-ának a neve, tehát jóval kevesebb személy viselte ezt a tíz keresztnévet, mint a leggyakoribb négyet. A kis gyakoriságú nevek az összes elnevezett 7,7%-ának adták a keresztnévét, ez 42-féle keresztnévet jelentett. Jól látható az elnevezettek aránya és a nevek száma közötti fordított arányosság.

A kis gyakoriságúak között 13 keresztnév mindössze egyetlen elnevezetthez kapcsolható: *Gáspár, Sebestyén, Bálint, Miksa, Bertram, Zakariás, Fridrik, Konrád, Illés, Teofil, Benjamin, Mózes és Vilmos*. Az 1. számú diagram szemléletesen mutatja a 18. századi keresztnévállomány gyakoriság szerinti összetételét.

1. diagram. Az elnevezettek aránya (%) és az egyes kategóriákhoz tartozó férfikeresztnévek száma

3.1.2. A női keresztnévadás és a névgyakoriság vizsgálatát először a II. József-féle összeírás két nemzedéknyi női keresztnévei alapján készítettem el. Ebből megállapítható, hogy a női névkinccs lényegesen szürkébb, mint a férfiak keresztnévanyaga. A férfiak 45- és 41-féle keresztnévvel szemben a nők számára csupán 23-at (az anyák nemzedékének), illetve 30-at (a fiatal nőknek és leányoknak) választottak. Ebből következően az egyes női keresztnévek megterheltsége jóval nagyobb, mint a férfinevéké.

2. táblázat. Az anyák, valamint a fiatal, nem családos nők és leányok keresztnévének gyakorisága az összeírás szerint

	az anyák keresztnéve	%	a lányok keresztnéve	%
1.	Erzsébet	24,5	Erzsébet	21,9
2.	Katalin	19,8	Katalin	17,1
3.	Éva	12,7	Éva	14,2
4.	Anna	9,7	Anna	11,7
5.	Zsuzsanna	7,2	Terézia	11,7
6.	Ilona	5,8	Zsuzsanna	8,6
7.	Julianna	3,6	Rozália	2,4
8.	Judit	4,1	Julianna	2,1
9.	Rozália	2,9	Klára	2,1
10.	Mária	2,4	Mária	2,1
11.	Borbála	1,4	Fruzsina	1,8
12.	Terézia	1,2	Zsófia	1,4
13.	Rozina		Judit	13,0
14.	Fruzsina	0,9	Borbála	1,0

15.	Krisztina	0,7	Krisztina	0,8
16.	Klára	0,5	Magdolna	0,7
17.	Magdolna		Ilona	0,6
18.	Zsófia		Rozina	
19.	Ágnes	0,1	Franciska	0,4
20.	Eleonóra		Rebeka	0,2
21.	Franciska		Regina	
22.	Gertrúd		Jozefa	
23.	Orsolya		Alojzia	0,15
24.			Eleonóra	
25.		Orsolya		
26.			Apollónia	0,1
27.			Ágnes	
28.			Lídia	
29.			Margit	
30.			Pulcheria	

Az összeírásban szereplő asszonyok száma 689 fő, a lányoké pedig 1313 fő. Az anyai keresztnévállomány nagyon egyhangú. Kevés nevet választottak a névadók, és közöttük is a gyakorisági lista élén állók igen megterheltek. A fiatalabb generáció névkincsében növekedett a névegyedek száma, a 23-féle anyai keresztnév után ekkor már 30-féle nevet választottak a megkeresztelendő gyerekek. Az anyai keresztnévek közül egyedül *Gertrúd* névre nem kereszteltek leánygyermeket a következő generációban. Viszont 8 új névvel gazdagodott a következő nemzedékben a névadás: *Alojzia, Apollónia, Jozefa, Lídia, Margit, Pulcheria, Regina*. A nyolc név a vallási és származási névadási szokásokról üzen, közülük a *Lídia* és a *Rebeka* a protestáns (a *Lídia* az evangélikusok kedvelte keresztnév, vö. VARGA 2006: 199), az *Alojzia, Jozefa* neveket főként a német ajkúak, a *Margit, Apollónia* (HAJDÚ 2003: 547), *Regina* majd a katolikusoknál válik később kedveltebbé (HAJDÚ 2003: 567), a *Pulcheria* pedig a szerb ortodoxoknál gyakrabban előforduló név (VARGA 2010a: 15). Egyrészt megállapítható a névgazdagodás folyamata, másrészt az egyező nevek gyakoriságának csökkenése, ugyanis az anyák nemzedékében a két legtöbbször választott keresztnév (*Erzsébet, Katalin*) megterhelése a következő időszak névadásában kisebb lett, és a többi eloszlása is egyenletesebbé vált.

Az anyakönyvek szerinti vizsgálat hasonló eredményeket hozott. Valamivel ugyan magasabb a névállomány névegyedeinek száma a század anyakönyveinek vizsgálata alapján, mint az összeírások szerint, de a különbség nem jelentős. Újváros 18. századi női lakossága 39-féle keresztnéven élt. Az egész századra vonatkoztatott relatív terhelés 87,2; az egy évre (a megvizsgált 20 év alapján) vetített névterhelés pedig 3,5. Ez azt mutatja, hogy sok azonos keresztnévű személy alkotta a közösséget.

A gyakorisági vizsgálatot a férfineveknél bemutatott módon végeztem el. A női keresztnelveknél, hasonlóan a férfikeresztnelvekhez, találunk egy kiemelkedően kedvelt nevet, ez az *Erzsébet*. Az *Erzsébet* névhez kapcsolódó névadási szokások hasonlóak, mint a férfiaknál a *János* névhez kötődőek. Az öröklődés, a szokás, a hagyomány erősíti a névválasztást, ennek következtében az elnevezettek több mint egy ötöde az *Erzsébet* nevet kapta. Közel 5%-kal alacsonyabb a *Katalin* nevű személyek részesedése (17,7%). Az *Éva* keresztnév sorolható még a nagy gyakoriságúak közé 15,1%-os arányával. Az *Anna* névre kereszteltekhez tartozó érték 9,9%, tehát ez a név kerekítve még ebben az első kategóriában szerepelhet. A 4 nagy gyakoriságú nevet az elnevezettek 64,8%-a viseli.

Közepes gyakoriságúnak tekinthető a 39 névből 9: *Zsuzsanna, Judit, Terézia, Ilona, Rozina, Julianna, Mária, Klára, Zsófia*. Itt az egy névre jutó elnevezés 10 és 1% közötti tartományban mozog. Ebben a kategóriában 300 és 30 között van azoknak az elnevezett személyeknek a száma, akik egy-egy közepes gyakoriságú nevet viseltek (30,1%).

Az 1% alatti elnevezések a 14. pozíciótól kezdődnek. 26 név tartozik ezek közé: *Magdolna, Krisztina, Rozália, Sára, Borbála, Rebeka, Róza, Marianna, Eszter, Alojzia, Johanna, Dorottya, Lídia, Viktória, Eleonóra, Márta, Szabina, Orsolya, Júlia, Annamária*; és még 6, amely csupán egyetlen elnevezettnek a neve: *Margit, Karolina, Antónia, Augusztina, Zenóbia, Ludovika*. Ezen utóbbiaknak 0,3%-os a részesedése a névanyagból.

3. táblázat. A 18. századi női keresztnelvek száma és az elnevezettek aránya

gyakoriság	keresztnelvek száma	elnevezettek (%)	együtt (%)
nagy	4	64,8	94,9
közepes	9	30,1	
kis	26	5,1	5,1
összesen	39	100	100

A nagy és közepes gyakoriságú 13 név az elnevezettek 94,9%-ának a neve. Ez magasabb érték, mint a nagy és közepes gyakoriságú férfikeresztnelveké, és a megszokott keresztnelvek is megterheltebbek. A fennmaradó 26 név tehát csupán 5,1%-nyi népesség elnevezése. Levonható az a következtetés is, hogy az 1–10. név nem mutat olyan egységes, mindegyik felekezetre egyaránt jellemző sorrendiséget, mint azt a férfikeresztnelvek esetén láttuk.

A női keresztnévállományról elmondható, hogy még a férfinévkinccsnél is szintelenebb. A 39-féle keresztnévből 22 az 1700-as évek legelején része volt a viselt neveknek. A később megjelenő és viszonylag gyakorivá váló név a II. korszakban belépő *Terézia* és a III. korszaktól választott *Rozália*. Az említett kettő kivételével az új nevek mindegyike kis gyakoriságú. Sőt 6-féle név csupán egy elnevezettnek lett a keresztneve az egész században, ezek az *Antónia, Augusztina, Karolina, Ludovika, Margit, Zenóbia*.

4. táblázat. *A 18. századi női keresztnévállomány korszakonkénti gyarapodása*

I. korszak	Erzsébet, Katalin, Anna, Éva, Zsuzsanna, Judit, Ilona, Mária, Julianna, Klára, Krisztina, Marianna, Magdolna, Zsófia, Rozina, Sára, Júlia, Szabina, Orsolya, Dorottya, Borbála, Rebeka (22-féle név)
II. korszak	Terézia, Johanna, Augusztina, Eszter, Margit, Márta (+6-féle név)
III. korszak	Rozália, Viktória, Anna, Mária (+3-féle név)
IV. korszak	Lídia, Róza, Eleonóra, Alojzia (+4-féle név)
V. korszak	Karolina, Antónia, Ludovika, Zenóbia (+4-féle név)

A női keresztnévállomány 22 nevet tartalmazott a század elején, a férfikeresztnévek száma már ekkor magasabb volt: 28-féle fordult elő. A korszakonkénti gyarapodás nagyobb mértékű a férfinévkinésben. A századvégre pontosan a duplájára nőtt, azaz még 28-féle névvel gazdagodott a férfiaknak választott keresztnévanyag. Egyetlen időszak kivétel a lendületesebb növekedés alól, ez az utolsó, az 5. korszak. A női névállomány további 17-tel emelkedett a század során, azaz nem tudta megduplázni a keresztnévek számát a századvégre sem.

3.2. A névadásban mutatkozó felekezeti különbségek vizsgálatához a születési anyakönyveket használtam fel forrásként. Részletesebben a nyugati keresztény felekezetek keresztnévadásával foglalkozom, azaz a római katolikus, evangélikus és református névválasztással, és csak néhány ponton vetem össze ezt a névanyagot a szerb ortodox keresztnévállománnyal. Ennek az egyik oka az, hogy ennél a közösségnél csak 1777-től található meg az anyakönyvi bejegyzések, a másik pedig az, hogy a névadást irányító vallási, kulturális háttér, a névválasztás hagyománya lényegesen különbözik a másik három felekezetétől.

3.2.1. A felekezetenkénti vizsgálatot a férfikeresztnévvel kezdem. A különböző felekezeteknél hasonlóak a névadási szokások, ahogyan azt a fenti összesítő vizsgálatok is mutatták, és ahogyan az az 5. táblázat adataiból is kiderül.

5. táblázat. *A felekezetek szerinti 1–10. férfikeresztnév*

	r. kat.	%	ev.	%	ref.	%	szerb ortodox	%
1.	János	21,9	János	23,7	János	21,6	Ivan (János)	23,6
2.	József	16,2	István	16,3	István	17,7	Georgije (György)	14,5
3.	István	13,9	Mihály	11,4	Mihály	11,5	Aleksandar (Sándor)	7,2
4.	Mihály	10,1	Pál	6,3	József	7,6	Anastasije (Anasztáz)	7,2
5.	Ferenc	9,8	András	6,2	Ferenc	7,3	Stefan (István)	7,2
6.	Pál	3,8	Ferenc	5,4	Péter	5,0	Atanasije (Atanáz)	5,5
7.	György	3,0	György	4,7	Pál	4,8	Konstantin	5,5
8.	Antal	2,8	József	4,5	András	4,1	Mihailo (Mihály)	5,5
9.	András	2,7	Ádám	3,5	György	4,1	Petar (Péter)	5,5
10.	Ádám	1,8	Márton	3,1	Ádám	3,9	Adam (Ádám)	1,8
össz.		86,0		85,1		87,6		83,5

A katolikusoknál ugyanaz a 4 keresztnév áll az első négy pozícióban, mint az összesített névanyagban, igaz, kicsit eltérő sorrendben. Maradt első helyen a *János* név, a *József* viszont nem a negyedik, hanem a katolikus névanyagban a második helyen áll. Az *István* és a *Mihály* a harmadik és a negyedik helyet foglalta el. Az említett négy nevet viselő elnevezettek aránya kevéssel magasabb, mint az összesített névanyagban: 62,1%.

Az ötödik helyen a *Ferenc* név áll, már 10% alatti részesedéssel. Egészen a 16. helyen található *Imre* névig a közepes gyakoriságúak közé sorolhatók a további keresztnévek: *Pál*, *György*, *Antal*, *András*, *Ádám*, *Márton*, *Ignác*, *Péter*, *Mátyás*, *László*. Ezt a 12 nevet viseli az elnevezettek 33,1%-a. A *Ferenc* ebben a sorban inkább még nagy gyakoriságúnak tekinthető, hiszen a névviselők közel 10%-a ezt a nevet kapta. A többi név részesedése jóval csekélyebb.

A megmaradt 25 néven mindössze 4,8%-nyi elnevezett osztozik: *Sámuel*, *Sándor*, *Gergely*, *Lipót*, *Tamás*, *Jakab*, *Miklós*, *Lőrinc*, *Károly*, *Adalbert*, *Xavér*, *Fülöp*, *Simon*, *Lajos*, *Kristóf*, *Valér*. A nevek közül 9-félét csupán egy-egy elnevezett visel, tehát ezek igen kis gyakoriságúaknak tekinthetők: *Gáspár*, *Sebestyén*, *Dániel*, *Bálint*, *Dávid*, *Henrik*, *Miksa*, *Zsigmond*, *Gábor*.

A leggyakoribb tíz evangélikusoktól használt keresztnév ugyancsak azt jelzi, hogy kevés nevet választott ki a közösség, hiszen az első tíz keresztnév aránya 85,1%-ot tesz ki, tehát a felekezet tagjai ezen a tíz néven kívül csak kis gyakoriságú, ritkán választott neveken osztoztak. A *János* kiemelten kedvelt név ebben a gyülekezetben is, a név részesedése a teljes névanyagból 23,7%. A 2. pozícióban álló *István*-nak több mint 7%-kal alacsonyabb az aránya, de a *Mihály*-lyal együtt mégis nagyon népszerű neveknek tekinthetők. A 4. helytől egyenletesen csökken a különböző keresztnévek százalékos részesedése. A 10. név (*Márton*) a 3,1%-ával is gyakorinak tekinthető, ellentétben a római katolikus gyakori keresztnévekkel, ahol egyenletesebb volt az eloszlás, és a 6–10. nevek aránya kisebb volt, mint az evangélikus rangsorban lévőké. A 11–13. helyen álló *Péter*, *Sámuel*, *Mátyás* még a népszerűbb (a névviselők 2–3%-a tartozik ide) nevek közé sorolható. 20-féle keresztnévhez kapcsolódik 1% alatti elnevezett. A kis gyakoriságú, evangélikusok viselte keresztnévek a következők: *Sándor*, *Lőrinc*, *Imre*, *Georg*, *László*, *Gergely*, *Dániel*, *Tóbiás*, *Károly*, *Ferdinánd*, *Gábor*, *Jakab*, *Benedek*, *Simon*, *Gotfrid*, *Kristóf*, *Tamás*, *Dávid*, *Gotlib*, *Fülöp*.

A református elnevezetteknél az első három név sorrendje megegyezik az evangélikus keresztnévek sorrendjével: *János*, *István*, *Mihály*. Ez a három név az elnevezettek 50,9%-át azonosítja. A *József* a közepesen gyakori keresztnévek között van, a negyedik pozícióban. A reformátusoknál volt népszerű ez a név, ők szívesebben választották, mint az evangélikusok. A református gyülekezetben a *József* százalékos arányának emelkedése az egymást követő korszakokban egyértelműen a név növekvő kedveltségét mutatja: 2,7%; 5,5%; 11,1%; 13,6% és a század utolsó két évtizedében 18,4%. Ez az egyetlen olyan keresztnév, amelynek az esetében a névdivat hatással van a keresztnévválasztásra.

A közepesen gyakoriak között 10-féle nevet találunk: *József, Ferenc, Péter, Pál, András, György, Ádám, Sámuel, Márton, Gergely*. A kis gyakoriságúak közé összesen 12-féle név sorolható: *Imre, Sándor, László, Dániel, Miklós, Kristóf*, valamint hat olyan keresztnév, amely csupán egy személynek a neve: *Tamás, Benjámín, Mózes, Vilmos, Károly, Lajos*. Ezeknek a százalékos részesedése mindössze 0,3%.

Az 1–10. név megterheltsége ennél a felekezetnél a legnagyobb, az elnevezettek 87,6%-a osztozik tíz néven.

Az egyes felekezetek névanyagának a névgyakorisági szerkezete hasonló. Alapvető azonosságok fedezhetők fel a tekintetben, hogy mindegyik közösségben 3–4 keresztnéven osztozik a férfi lakosság több mint fele. Szintén szerkezeti azonosságot mutat, hogy az elnevezettek 30–40%-a 10–12 közepes gyakoriságú keresztnévet visel, valamint a kis gyakoriságúak aránya is hasonlóan alacsony, 10% alatt marad. A református névanyag gyakorisági összetétele eltér a másik kettőtől abban, hogy a kis gyakoriságú keresztnévet viselők aránya magasabb, a nevek száma viszont alacsonyabb, mint a másik felekezeteknél.

A szerb ortodox közösség névanyaga jelentősen eltér a nyugati kereszténységhez tartozó másik három vallási felekezetétől, amelynek magyarázata a névválasztási szokásokban, a névadás háttérében álló szentek kultuszában, így a másféle választott nevekben rejlik. Ennek folytán a görögkeleti közösség névanyaga nem hasonlítható össze a többi felekezetével (részletesebben: VARGA 2010a: 3–20).

A három felekezet tagjait a 18. században összesen 56-féle névre keresztelték: ebből 21 keresztnévet mind a három felekezet körében választottak, az elnevezettek aránya azonban felekezetenként olykor jelentős különbségeket mutat (ahogyan például azt a *József* esetében is láttuk). Megállapítható, hogy a keresztnévek között 21-féle név egyezik meg a három felekezet névválasztásában. További 10 keresztnév 2-2 felekezet névkincsében található meg. A maradék 25-féle keresztnév csak az egyik vagy másik közösség keresztnéveként lett része a névanyagnak.

A három felekezet leggyakoribb neveiről az alábbiakat állapíthatjuk meg. Az 1. hely minden esetben a *János* keresztnév. Ez a 18. században rendkívül gyakori keresztnév volt. Ha az ország területéről néhány más vizsgálatot is megnézünk, azt tapasztaljuk, hogy mindenütt az első helyen található: így van Kalotaszeg névanyagában (B. GERGELY 2005: 97), Gödöllőben (RAÁTZ 1996: 70), a Rábaközben (VARGA 2006: 167). HAJDÚ MIHÁLY az egész ország területére vonatkozóan ábrázolta a leggyakoribb neveket: a 18. századi névtérképeken szinte az ország minden táján ezt a nevet látjuk az első helyen (HAJDÚ 2003: 387, 390, 393). Mindhárom felekezet kedvelt nevei az *István* és a *Mihály*, a két protestáns gyülekezetnél ezek a 2. és 3. legkedveltebb keresztnévek, a katolikusoknál a *József* kedveltsége nagyobb az említettekénél.

6. táblázat. A keresztnévállomány felekezetenkénti azonosságai, különbségei

a nevek több felekezetben azonosak			a nevek csak egy felekezetben találhatóak meg		
3 felekezetnél	2 felekezetnél		római katolikus	evangélikus	református
	r. kat.– evang.	r. kat.– reform.			
János, István, Mihály, József, Ferenc, Pál, András, György, Ádám, Péter, Márton, Sámuel, Imre, Sándor, Gergely, László, Károly, Dániel, Tamás, Kristóf, Lajos	Lőrinc, Jakab, Simon, Gábor, Dávid, Fülöp, Henrik, Mátyás, Zsigmond	Miklós	Antal, Ignác, Lipót, Adalbert, Xavér, Valér, Gáspár, Sebestyén, Bálint, Miksa	Georg, Tóbiás, Ferdinánd, Benedek, Gotfrid, Gotlib, Bertram, Zakariás, Fridrik, Konrád, Illés, Teofil	Benjámín, Mózes, Vilmos

A felekezetek férfitagjainak névadását, névválasztását szemléltetik a fenti táblázat adatai. 56-féle férfikeresztnév fordult elő a század során, ebből 21-féle név mind a három felekezet névadásában jelen volt. A táblázat első oszlopában felsoroltakból az első 12 név az összesített névanyag gyakorisági sorrendjét tükrözi, ezek tekinthetők a korszak gyakori neveinek. Az *Imre*, *Sándor*, *Gergely* és a *László* a közepesen megterhelt nevek közé tartoznak. A *Károly*, *Dániel*, *Tamás*, *Kristóf*, *Lajos* neveket már csak 1–9 személy viselte, kicsi a megterhelésük.

A két-két felekezetben közös keresztnévek száma kisebb. Különös módon olyan keresztnévet nem tartalmaz a névanyag, amelyik csak az evangélikus és a református, azaz a két protestáns közösségnél szerepel, nem fordul elő viszont a katolikusnál. Ezzel szemben a katolikus és evangélikus névkincsben 9 név (az említett 21-en kívül) megegyezik. Ezek mindegyike kis gyakoriságú keresztnév, 1–12 személy választotta (apostolok neve: *Jakab*, *Fülöp*; ószövetségiek: *Dávid*, *Gábor*; valamint a német hatást tükröző *Henrik*). Nagy valószínűséggel az lehet az egyezés oka, hogy mindkét említett vallási közösségben jelen voltak német ajkú lakosok is, tehát nem felekezeti, hanem inkább etnikai magyarázata lehet a hasonló névadási gyakorlatnak. A református és katolikus névanyagban a 21 egyező néven kívül még egy közös keresztnév található, az ugyancsak kis gyakoriságú *Miklós*.

10-féle keresztnév csak a katolikus névanyag része, ezek mindegyike mártírológiumi név. Az *Antal*, *Sebestyén* és a *Leopold* magyar változata a *Lipót*, valamint a *Maximilián* magyar megfelelője a *Miksa* német nevek, illetve német közvetítés hatására népszerűvé vált nevek. Az *Antal* (14.) és *Ignác* (16.) a közepes gyakoriságúak között vannak, a többi viszont kis gyakoriságú név.

12-féle nevet kizárólag az evangélikusok választottak. Mind a 12 ritka előfordulású. Egy részük az ószövetségi nevek közé sorolható ritkán választott név:

Tóbiás, Zakariás, Illés. A másik csoportban a német vagy német származásra utaló keresztnévek találhatóak: *Georg, Ferdinánd, Gotfrid, Gotlib, Bertram, Fridrik, Konrád.* És még két, nem német hatást tükröző mártírológiumi név sorolható ide: *Benedek és Teofil.*

Csak reformátusoktól viselt két ószövetségi név a *Mózes* és a *Benjámín*, s csak e közösség választotta a *Vilmos* keresztnévet is. Mindegyik egyszeri előfordulású keresztnév.

A csak egy felekezettől választott nevek jól tükrözik az általánosan ismert tényeket, miszerint a katolikusokra a mártírológiumi, az evangélikus, pontosabban a protestáns névadásra pedig az ószövetségi névadás a jellemzőbb. A névadási tendenciákban megmutatkozik az is, hogy a német ajkú lakosság főként evangélikus vallású.

3.2.2. A női keresztnévek felekezetenkénti vizsgálata szintén három közösség névanyagára irányul. Az újvárosi női keresztnévállomány nagy gyakoriságú (azaz 10% fölötti részesedéssel) nevei között 5-féle név található. Az alábbi táblázatban azt mutatom be, hogy az összesített és a felekezeti névanyagban mely pozícióban és az elnevezettek milyen arányával szerepeltek ezek a nagy gyakoriságú keresztnévek. Ugyanaz az öt keresztnév mindegyik felekezet névválasztásában megtalálható, de a sorrendben és a névhez kapcsolódó elnevezettek arányában különbség mutatkozik.

7. táblázat. A leggyakoribb öt 18. századi női keresztnév

keresztnév	összesített		r. kat.		evangélikus		református		görögkeleti	
	pozíció	%	pozíció	%	pozíció	%	pozíció	%	pozíció	%
Erzsébet	1.	22,1	1.	22,4	1.	21,6	1.	22,8	15.	1,8
Katalin	2.	17,7	2.	18,1	2.	17,8	3.	16,1	1.	26,1
Éva	3.	15,1	4.	12,2	3.	17,5	2.	16,7	14.	1,8
Anna	4.	9,9	3.	13,9	6.	5,4	5.	10,5	3.	7,2
Zsuzsanna	5.	9,5	6.	6,0	4.	11,9	4.	13,7	9.	1,8

A nagy gyakoriságú nevek felekezet szerinti helyzetének áttekintésekor azt láthatjuk, hogy az ötféle név az első hat sorrendi hely valamelyikén szerepel a különböző gyakorisági listákon (kivételez ez alól a szerb ortodox névadás, de erről részletesebben VARGA 2010a: 3–20). A leggyakoribb az *Erzsébet*, amely minden felekezetenél mindig az 1. helyen áll, majd a *Katalin* következik a sorban. Az *Éva* a református és evangélikus közösségekben gyakoribb, mint a katolikusoknál, azaz a protestáns névadás jobban kedveli ezt a keresztnévet. Az *Anna* névre keresztelt elnevezettek aránya a katolikusoknál a legmagasabb, a reformátusoknál is a leggyakoribbak közé tartozott, az evangélikusoknál viszont a közepesen megterhelt nevek között helyezkedett el, itt az elnevezettek részesedése 5,4%. A *Zsuzsanna* név az összesítésben az 5., a protestáns felekezetek listáin viszont a 4. helyet kapta. Az elnevezettek arányai alapján mindkét felekezet leggyakoribb keresztnéve

nevei között szerepelt, a katolikusoknál a 6,0%-os részesedése folytán viszont nincs a legtöbbször választottak között.

HAJDÚ MIHÁLY bemutatta, hogy az ország különböző területein a 18. században mely női keresztnévek voltak a leggyakoribbak (2003: 384–394). Az *Erzsébet*, *Katalin*, *Anna* neveket mindenütt ott találjuk a legtöbbször választottak között, de mellettük az újvárosi névanyagban az országosnál jóval előkelőbb pozícióban megjelent a *Judit*, *Ilona* és *Mária* név is. A *Zsuzsanna* név viszont az ország egyetlen táján sem emelkedett a leggyakoribb öt közé: országosan a 12., a 9., majd a 6. helyen állt a 18. században (HAJDÚ 2003: 384–394), az újvárosi névválasztások eredményeként viszont a 4. és az 5. a rangsorban.

A női keresztnévek között 16 név mindhárom felekezet névadásában megtalálható, további 6 pedig két-két felekezet névanyagában volt jelen. A legnagyobb gyakoriságúak — amint azt fentebb láttuk — mindegyik felekezet névválasztásának részét képezik. A két-két vallási közösség névanyagában meglévők közül a gyakori előfordulású *Terézia*, *Rozina* és *Rozália* emelkedik ki.

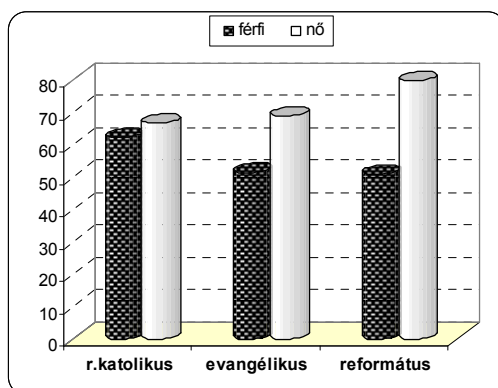
Az evangélikus és református névanyagban egyetlen közös keresztnév, a későbbiekben tipikus evangélikus keresztnévvé váló *Lídia* szerepelt. A csak egyetlen felekezet névadásában megjelenő nevek általában ritka és különlegesen új (*Zenóbia*) vagy éppen kihalt, abban az időszakban régiesnek számító keresztnévek (*Dorottya*).

8. táblázat. *A női keresztnévállomány felekezetenkénti azonosságai, különbségei*

a nevek több felekezetben azonosak			a nevek csak egy felekezetben található meg		
3 felekezetnél	2 felekezetnél		r. katolikus	evangélikus	református
	r. kat.– evang.	ev.– reform.			
Erzsébet, Katalin, Éva, Anna, Zsuzsanna, Judit, Julianna, Klára, Ilona, Zsófia, Sára, Mária, Rebeka, Krisztina, Magdolna, Borbála	Terézia, Rozina, Rozália, Márta, Marianna	Lídia	Róza, Eszter, Alojzia, Viktória, Eleonóra, Margit, Karolina, Antónia	Júlia, Augusztina, Johanna, Dorotty, Szabina, Orsolya, Zenóbia, Ludovika	Annamária

3.2.3. A férfi- és a női keresztnévek felekezeti jellemzőit emeli ki az alábbi diagram. Egymás mellett láthatók azoknak a leggyakoribb férfi- és női keresztnéveknek az arányai, amelyek 10%-nál több elnevezett nevét adják. Megállapítható ismételten, hogy a női nevek jóval megterheltebbek, mint a férfikeresztnévek. Ez azt mutatja, hogy a női keresztnévállomány a 18. században lényegesen színtelenebb volt, mint a férfiaké. Hiszen a női elnevezettek 70-80%-a mindössze 4-5 néven osztozott, a férfiaknál alacsonyabbak az értékek, közülük 50-60% viselt nagy gyakoriságú nevet.

2. diagram. A leggyakoribb férfi- és női keresztnévek százalékos aránya

A számadatok és a hozzájuk fűződő háttérismeretek elemzése alapján levonható az a következtetés, hogy felekezetenként részben eltérőek a névhasználati szokások. Vannak olyan nevek, amelyek vallási hovatartozástól függetlenül kedveltek és állandóan részei a névkincsnek, viszont bizonyos nevek választását a vallási közösség névadási szokásai indokolják, és használatát a hagyománytisztelést erősíti. A vallási meghatározottság nem érvényesült azon keresztnévek adásában, amelyek mindenütt közkedveltek, amelyek mindegyik felekezet névanyagában végig megtalálhatók. Az újvárosi keresztnévállományban ezek a következők: *János, István, Mihály, Ferenc, András, Pál, Péter, József* férfinevek, és *Erzsébet, Katalin, Anna, Éva, Zsuzsanna, Judit* női nevek. A férfi névállományban a katolikusok választásában a felsoroltakon kívül az *Imre*, az evangélikusokéban a *Mátyás* és a *Sámuel* található meg. A női nevek között a katolikusok névállományában még a *Klára*, az evangélikusokéban a *Zsófia* és a *Rozina* nevek szerepeltek. Ezen keresztnévek választásában a vallási kötődés is megmutatkozik.

Az alábbi táblázatban számadatokkal szemléltettem a névállomány egyes vallási és kronológiai rétegein belüli arányokat. Az első oszlopban a felekezetek összes választott nevének a száma, majd az I. korszak neveinek a száma és végül a törzsökös, azaz a század folyamán valamennyi korszakban választott nevek mennyisége szerepel.

9. táblázat. Az összes választott név és a törzsökös nevek

	összes választott név		az I. korszak nevei		törzsökös nevek	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
r. katolikus	41	29	20	13	11	8
evangélikus	42	30	24	24	12	9
református	25	18	16	17	8	6

A felekezetek közötti különbség az itt bemutatott összefüggésben jelentéktelen. Az összes választott név 27, illetve 27,8%-a van jelen folyamatosan a viselt

nevek között a katolikusoknál, 29 és 30% az evangélikusoknál, 32 és 33% a reformátusoknál. A néhány százalékos különbség azt mutatja, hogy a katolikus névanyag enged teret leginkább a változásoknak, a református névkincs pedig a legkevésbé, ez a közösség ragaszkodik legerőteljesebben a hagyományhoz. A névválasztásban a nemek közötti különbség sem mutat jelentős eltérést, kivéve abban, hogy a női névegyedek száma jóval alacsonyabb a férfiaknak választott nevek számánál. A katolikusoknál azonosak a nemek közti százalékos értékek, a protestánsoknál 1-1%-nyi különbség mutatkozik, ami azt jelezheti, hogy a nők valamivel jobban kötődnek a hagyományhoz.

Mint ismert, a középkortól kezdve a német névadásban szokás volt a több keresztnév adományozása. Ez jellemezte az Újvárosba betelepült evangélikus vallású német közösség névválasztását is. Ebben a közösségben a század elejétől kezdve élt a több keresztnév választásának szokása, a századvégre azonban ez szinte teljesen megszűnt. Ezzel mutat párhuzamot az a jelenség, hogy a *Georg*, *Bertram*, *Gotlib* stb. német névadási szokást hordozó neveket nem vagy csak igen ritkán választották már a századvégen. Azaz a betelepült német ajkú lakosság átvette a magyar névadási szokásokat, névtani értelemben asszimilálódni kezdett. Ugyanígy a több keresztnév választását is feladták igazodva a magyar szokásrendhez, hiszen abban az időben magyar nyelvterületen ez még nem jellemezte a névválasztást. Hogy ez valóban így történhetett, arról a helytörténet bőséges adalékot szolgáltat (a Vaterland című újságnak például a Hazánk nevet adták, a német alapítványok a német nyelvű színhátság helyett a magyar nyelvűt támogatták, és a reformkortól megkezdődött a családnevek magyarosítása stb.).

3.3. A különböző társadalmi státuszú személyek névadásában általában eltérések mutatkoznak. Az alábbiakban Újváros népességében jelen levő két társadalmi csoport névadási szokását vizsgálom. A település férfilekosságán belül nagy részt képviselnek a különböző kézműves mesterséget folytatók, illetve gazdasági és társadalmi súlyukat tekintve a mesterekkel egyenrangú kereskedők. Rajtuk kívül a *napszámos* szóval megjelölt, szegényebb réteghez tartozó férfiak száma meghatározó. Éppen ezért a kézművesek és kereskedők, valamint másodikként a napszámos férfilekosság névanyagát vizsgálom meg szociológiai megközelítésből.

A Győr és külvárosai történelmét, társadalmi helyzetét kutatók megállapítják, hogy a töröktől való megszabadulás után (1598) a városnak és közvetlen környékének a lélekszáma folyamatosan emelkedett. „Sok idegen hangzású, elsősorban német név található az összeírásokban, ugyanis a katonasággal együtt idegen iparosok jönnek a városba. ... a polgárság a XVIII. században meglehetősen vegyes nemzetiségi összetételű” (CSIZMADIA 1993: 70). Ugyanezt jelzik a névtani vizsgálatok is. Az 1787-es összeírás családnevei a nyelvi eredet alapján azt mutatják, hogy a lakosság 62,4%-a magyar alapszavú, míg a 37,6%-a nem magyar (főként német) alapszavú családnevet visel. Győr belvárosában a családnevek 49,4%-a, a külvárosokban 17,2%-a német eredetű (VARGA 2008: 20).

Korábbi források — például az 1703-ban készült telekkönyvi összeírás — házsorok szerint haladtak a különböző utcákon, így ezekből megtudható, hogy a győri városfalhoz közeli területeken csekély számú nemes, távolabb a hajdúk, majd a mesteremberek és a háztulajdonnal nem rendelkezők éltek (Győri Újvárosnak Conscriptioja In Anno 1703. Die 9 Jully).

Az összeírásokban a nőkről általában kevesebb információ szól, mint a férfiakról. Néha családfőként őket jelölik meg, de inkább csak a *feleség, özvegy, leánya* vagy egyéb családhoz tartozást kifejező szó áll a név után.

3.3.1. A férfiak keresztnévét az 1787-es összeírásban a személynév mellett álló, különböző társadalmi helyzetre utaló bejegyzések alapján elemezve jól kirajzolódik, hogy az egyes területeken mely társadalmi rétegek éltek. 48 családfő neve mellett a nemes, 84 esetben a polgár megjelölés állt, 21 családfő katonasághoz kapcsolódó foglalkozást üzött, 31 család feje pedig valamely közszolgai feladatot látott el. 38 családfő sorolható az újlakos kategóriába, közülük néhányat koldusként nevez meg az összeíró, a többi a családnév alapján cigány származású lehetett. A felsoroltakon túl két nagyobb csoport rajzolódik ki, amelynek egyikét a kézműves mesteremberek és a kereskedők alkotják: 212 családnév sorolható ide. A másikba a napszámosok tartoznak 249 családfővel. Megállapítható tehát, hogy Újváros lakosságának egy harmada napszámosként kereste a kenyerét, egy másik harmada kézműves és kereskedő volt, a harmadik harmadba pedig a nemestől a polgáron át a koldusig lehetett besorolni a lakosságot.

A mesterségek közül a leggyakoribb a szabó volt, amelynek különböző megnevezései fordultak elő: *német szabó* (a katonaságnak dolgozott), *magyar szabó* (a magyar civil lakosságot látta el), *nadrágszabó, szűrszabó*. De egyéb textilművesek megnevezését is olvashatjuk: *szűcs, kesztyűcsináló, harisnyakötő, gombkötő, selyemfőstő (selemfőstő), posztó készítő, pántlikás*.

A másik nagyon sokak által üzött foglalkozás a varga, ezek között is elkülönült a *német varga, magyar varga* és a *csizmadia*. Szintén nagyon sok fazekas dolgozott Újvárosban: *fazokas, mázos fazokas* megjelöléssel olvashatók, emellett mészáros vagy ennek rokon szakmái: *disznó mészáros, hentes, húsfűstölő*, valamint sok molnármester és molnárlegény.

Természetesen minden egyéb fontosabb mesterség képviselve volt, mint a *ta-kács, ács, tímár, asztalos, kovács, szíjártó, üveges, deszkás, bognár, landkocsis mester, festő (főstő), pintér, kőműves (kőműves), szappanfőző (szappanyfőző; szappanyos), kötélgyártó (kötéljártó), könyvnyomtató*. Vagy a vendéglátással, kereskedelemmel kapcsolatos foglalkozásokat is megtalálhatjuk, mint a *pálinkás, pálinka ígető, boráruló, sörfőző, korcsolás, kávéfőző, kereskedő, kalmár, fazekkel kereskedő; korcsmáros, vendégfogadás, vásár, kelner, musicus, hegedűs*.

Sok egyéb mesterség fordult még elő: *téglaígető, téglavető, téglamester, kőcsináló, szalmaszék csináló, nádverő, szecskametsző, utczarakó mester, só masaló?, tobákcsináló, kenyérsütő, sütő, pékmester, bábsütő, kertész, majorgazda, halász*.

A közhivatalnokok, értelmiségiek között akad vámos, *közlegén*, katona, káplár, iskolamester, *chirurgus*, hajdú, város hajdúja (*városhajdú*), harangozó, deák, református prédikátor, *geometra*, adminisztrátor, káplán, kispap, *folajtár*, *betegek szolgálója*, *iczakai vigyázó*, *vigyázó*, városbíró.

A szolgák között nagy számban akadnak kocsisok: kocsis, *landkocsis* (*landkocsis* szolgál), fuvaros, *fuvaros kocsis*, város kocsisa. És van *göbölös*, *ökörhajtó*, *taligás* és sok napszámos.

Emellett még nincstelenek, koldusok is jelen voltak Újváros népességében. Ebben a kategóriában a koldus, zsellér megnevezésen túl az *újlakos*, *újlakos musicus*, *új Polgár* kifejezések találhatóak meg. Előfordult, hogy a foglalkozást néha jelöletlenül hagyta az összeíró.

A családi, vagyoni állapotot általában szintén rögzítették: *a ház ura*, *gazda*, *özvegy*, *a felesége elhagyta*; vagy a fiatalok esetében: *fia*, *mostoha fia*, *nőtlen megjegyzésekkel*. Néha a rokoni kapcsolatokra is fény derült: *gazda veje*, *a Battyánál van*, *az öreg atyánál lakik*, *Pápai fi árva*; *kosztosné attyafia*; *attyafia a gazdának*.

A II. József-féle összeírásnak fontos célkitűzése volt az is, hogy a katonai szolgálatra alkalmas vagy alkalmatlan személyeket elkülönítse. Így a testalkatra vagy testi fogyatékosra vonatkozó kifejezések szintén belekerültek a férfiakra vonatkozó feljegyzések sorába. A testalkatról megjegyzi az összeírást végző személy, hogy *kicsin* (érdekes módon ez a leggyakoribb bejegyzés!), *igen kicsin*, *középszerű*, és nagyon ritkán olvasható, hogy *nagy*. A fiatal férfiakra vonatkozó különböző testi fogyatékoságokat ugyancsak lejegyezték: *rövid lábú*, *egy szemivel hibás*, *görbe hátú*, *nyomorék*, *hebegő*, *nyavalás*, *vizibetegségben van*.

A két legjelentősebb csoportban — azaz a napszámos, valamint a kézműves, kereskedő rétegben — az apák által viselt keresztnévek állománya eltért egymástól. 38-féle keresztnév található a mesteremberek, kereskedők által viselt névkincsben. Ezzel szemben 22-féle keresztnéven osztoztak a napszámosként élő emberek. Gyakorisági sorrendben ez utóbbi csoport keresztnévei a következők: *János*, *István*, *Mihály*, *György*, *András*, *Pál*, *Ferenc*, *József*, *Péter*, *Mátyás*, *Ádám*, *Márton*, *Lőrinc*, *Sándor*, *Antal*, *László*, *Tamás*, *Sámuel*, *Simon*, *Imre*, *Ignác*, *Bernárd*.

A mesteremberek, kereskedők által viselt keresztnévek nagyobb gazdagságot mutatnak, noha a névviselők száma alacsonyabb: 212 fő, míg a napszámos családoké 249. A gyakoriságot követő sorrend az alábbi: *János*, *István*, *József*, *Mihály*, *Ferenc*, *György*, *Pál*, *Mátyás*, *Ádám*, *András*, *Antal*, *Márton*, *Ignác*, *Károly*, *László*, *Lőrinc*, *Sámuel*, *Péter*, *Tamás*, *Sándor*, *Simon*, *Imre*, *Albert*, *Bernárd*, *Demeter*, *Henrik Jakab*, *Konstantin*, *Krisztián*, *Leopold*, *Márk*, *Maximilián*, *Miklós*, *Prokop*, *Sebestyén*, *Valér*, *Vencel*, *Vilhelm*.

A nevek átlagos megterheltsége nem azonos a két csoportban. A napszámosok által viselt nevek átlagos névterhelési mutatószáma 11,3, a mestereké 5,6. Már ez is jelzi az előzőeknél az egyhangúbb névválasztást, a sok egyező ke-

resztnévviselést, az utóbbi csoportban pedig a névkincs változatosságát. Mindkét társadalmi réteg esetén azonos a névgyakoriság a legtöbbször választott nevek esetében. A divatosá váló neveknel azonban mutatkozik különbség. A *János*, *István*, *Mihály* minden közösségnél az élen áll. Azonban a *József* név választása a kézműves, kereskedő rétegnél gyakoribb, mint a napszámosoknál.

A két csoport keresztnéveinek gyakorisági sorrendjében szintén fontos jelzéseket találunk a két különböző szociokulturális háttérrel bíró közösség névadási szokásaira vonatkozóan. Ezt a század során egyre divatosabbá vált *József* keresztnév választása jelzi legjobban. A fentiekben már bemutattam e keresztnévnek a névélettanát. Mint ismert, a kézműves és a kereskedő réteg mindig is mozgékony része volt a társadalomnak, nyitottabb világszemlélettel és főként — a mobilitása folytán — sok idegenből, azaz távolabbi tájról, más országból érkezett taggal. Ebben a csoportban a *József* a 3. leggyakrabban választott, a napszámosok kategóriájában pedig kedveltség tekintetében a 8. helyen álló keresztnév.

A két csoport nevei között 22 azonos keresztnév van, azaz valamennyi, a napszámosok által viselt név megtalálható a másik csoportban is. De emellett sok újjal is gyarapodott, mint az egyre kedveltebbé váló *Károly* vagy a német névadási szokásokra utaló *Albert*, *Krisztián*, *Leopold*, *Maximilián*, *Prokop*, *Sebestyén*, *Vilhelm*, illetve a szerb ortodoxok körében népszerű *Konstantin* és *Miklós* keresztnévvel. A *Valér* és *Vencel* nevek szintén az idegen (morva) betelepülőkre utalnak. Megállapítható tehát, hogy a napszámos réteg neveinek egyhangúsága a falusi lakosság névadási szokásait idézi fel (VARGA 2006: 170), míg a mesterek által viselt névanyag a városi lakosság vallási, származási sokszínűségére vet fényt.

Ugyancsak a két társadalmi csoport eltérő kulturális hátterét, a hagyományokhoz kötődő különbözőségét mutatja a névadási szokások egy másik mozzanata, nevezetesen a szülői keresztnév átörökítése. A napszámosok esetén 393 fiúgyermek neve szerepelt az összeírásban, ebből 134 örökölte az apa keresztnévét (34,4%). A 134 öröklött keresztnévet főként az elsőszülött fiúgyermek kapta, az öröklött nevek 68,9%-ában. A 2. fiúnak már ritkábban adták az apai keresztnévet (25,9%), a 3. (3,7%), 4. vagy 5. gyermeknek pedig csak rendkívül ritka esetben. A 22-féle apai keresztnév közül 15-féle keresztnévet (ez a nevek 68,2%-a) örökölték a gyermekek. Hétféle név esetén az apa neve nem szállt át a fiúra, ezek az alábbiak: *Lőrinc*, *Sándor*, *Antal*, *Simon*, *Imre*, *Ignác*, *Bernárd*.

A mesteremberek fiúgyermekének a száma 429, és közülük öröklött keresztnévet visel 119 gyermek (27,7%). Ebből a nevek 59,7%-át az első gyermek örökölte, 30,3%-át a 2. fiú és 7,6%-ot a 3. fiúgyermek. A 4. és 5. gyermek csak elvétve kapta az apa keresztnévét. A 38-féle névből 27-féle apai keresztnév öröklődött (71,1%), ez magasabb arány, mint ami a napszámosoknál kimutatható. Amennyiben a gyermekek a *Sándor*, *Bernárd*, *Demeter*, *Henrik*, *Leopold*, *Márk*, *Maximilián*, *Prokop*, *Sebestyén*, *Vencel*, *Vilhelm* keresztnéveket kapták a keresztségben (11-féle keresztnév), azokat nem az apától örökölték.

A mesteremberek szülői generációjában is változatosabb a viselt névkincs, és az átörökített nevek is nagyobb tarkaságot mutatnak, mint ami a napszámok névanyagában tapasztalható volt. Némely ritka, az adott etnikai közösségre jellemző keresztnév, mint a *Konstantin* vagy a *Krisztián* tovább élt a fiúk nevében, a legtöbb viszont megmaradt apai névként, nem kapta meg a következő generáció.

Nyilvánvalóan nemcsak a szülőtől örökölhette a gyermek a nevét, hanem a nagyszülőktől vagy igen sokszor a keresztszülőktől. A többes névadás vizsgálatának eredményei szerint a keresztszülőtől gyakrabban örökölt a gyermek keresztnévet, mint a szülőtől. Az újvárosi evangélikus felekezetben a 18. század közepén jellemző volt a több keresztnév választása. Ők ugyanis főként német ajkú betelepülők voltak, és körükben ekkor még élt a hazájukból hozott több keresztnév adásának szokása. A lutheránus közösség esetén a század közepén a választott kettős keresztneveknek gyakran öröklődött valamelyik eleme. A század közepén az apai nevet a fiúgyermekek 14, a keresztapa nevét a fiúk 24,4%-a kapta.

3.3.2. A női keresztnévállomány összetétele, öröklődése szintén jól vizsgálható az összeírás alapján. Az összeírásokba általában abban az esetben került be asszonyokról a nevükön kívül más adat is, amikor őket tekintették családfőnek. Ilyenkor jelölték a volt férj vagy esetleg az asszony foglalkozását. Többek között az alábbi bejegyzések találhatók meg az asszonynevek mellett: *varróné, fonyóné, fejkötő varró, fejkötő csinálóné, szakácsné, gazdáné, kofáné, napszámosné, szároz dajka, szoptató dajka, kapitáné* (kapitányné); *volt purgerné* (Bürger: polgár). A *-né* képző funkciója a női munkaerő vagy a férjhezett állapot jelzése volt. A *gazdáné, napszámosné, kapitáné, purgerné* bejegyzések bizonyosan a volt férj társadalmi helyzetére utaltak, viszont a *varróné, kofáné*-féle szavak az asszonyról közvetítettek információt.

A nők családi állapotát sokféle módon rögzítették. Amennyiben a családfői szerepet töltötte be, akkor általában az *özvegy* szó került a név után, de szerepelt a *familia fő* vagy az *ura elhadta* kifejezés is. A különböző családi státuszt vagy rokoni fokozatot is lejegyezték. A legáltalánosabb a *feleség* és a *leánya* megnevezés. De találhatók a *férnél van; gazdaasszony anyja; gazda huga; mostoha leánya; gazdaasszony ötse (leány!); nennye Leánkája; gazdaasszony unokája; meg esett személy, fattyú; örökben tartya; örökben fogadott; egytesvérje huga; Egy Tesvérjétül az Gazdának; árva; a nényénél van; menyénél van* és további kifejezések. Az összeírásban szerepelt a családhoz nem tartozó szolgálószemélyek neve is. Az ő státuszukat a *szolgáló*, vagy ha fiatal, sőt gyermekkorú, akkor a *szolgálócska, gyermekszolgáló* kifejezéssel nevezték meg.

Amikor özvegyasszony a családfő, akkor az összeíró a nő teljes nevét következetesen a meghalt férj családnéve és az asszony keresztnéve összekapcsolásával rögzítette. Egy példa erre a típusú asszonynévre: az összeíró lap fejlécében

látható a háztulajdonos neve: *Czitademi István özvegye*, a lapon pedig sorolja a házban élőket, kezdve az asszonnyal: *Czitademi Örsebeth, özvegy*.

A női keresztnévek lejegyzése sokkal sokszínűbben történt, mint a férfiak esetén, ahol szinte kivétel nélkül a teljes keresztnévet írta be az összeírást végző személy. A női neveknél mind az anyák, mind pedig a lányok nevével gyakori a becéző névforma: *Örse, Kata, Kati, Marinka, Rusinka* (Fruzsina), *Susa, Judka, Rusa*. Vannak azonban olyan keresztnévek, amelyeket mindig teljes alakban írtak be: *Éva, Ilona, Theresia, Klára, Magdolna*. Szintén következetesen járt el az összeíró személy abban, hogy a viszonylag ritka *Orsolya* keresztnévet *Ursula*-ként rögzítette. Igaz, hogy a családnév alapján a legtöbb esetben arra következtethetünk, hogy német anyanyelvűek választása ez a név (például *Volmut, Hackl* családnév utal a származásra). Az *Ilona* keresztnévet viszont a szerb ortodox közösség tagjai kedvelték, amit szintén a családnevek igazoltak: a *Dursa, Ikonom* (a szerb ortodox születési anyakönyvekből ismerjük) családnevüeknél találunk például ezzel a névválasztással.

Az alábbiakban azt tárgyalom, hogy az anyák keresztnéve milyen mértékben öröklődött a leányok keresztnévében. 1313 leánygyermek nevét írták össze, ebből 291 leánynév tekinthető az anyától örököltnek (22,2%). Az örökölt keresztnévek 63,6%-át az első leánygyermek kapta, 28,2%-nyit pedig a második. A 3. vagy 4. gyermeknek már egyre ritkábban adták az anya nevét.

A családos asszonyok 23-féle keresztnévéből 17 öröklődött tovább, 6-féle viszont nem az anyai nevek választása miatt szerepelt a leánynevek között. Nem öröklődött az *Ágnes, Eleonóra, Franciska, Gertrúd, Orsolya, Zsófia*, viszont a *Gertrúd* kivételével valamennyi ott van a következő generáció névválasztásában.

A férfikeresztnéveknél már említett többes keresztnévadás az evangélikus közösségekre volt jellemző: ebben a felekezetben a század közepén a választott kettős keresztnéveknek gyakran öröklődött valamelyik eleme. Az anyai nevet a leánygyermek 12,5, a keresztanya nevét a leányok 18,8%-a kapta. Tehát a keresztanya vagy általában mondhatjuk, hogy a keresztszülő nevét — főként az evangélikusok névadásában, ahol több keresztszülő párt kértek fel erre a szerepre — a szülői keresztnévénél gyakrabban örökölte a gyermek.

4. Összegzésként megállapítható, hogy a kétféle forrás felhasználásával árnyalt kép alakult ki a 18. századi újjvárosi keresztnévadási szokásokról. A szocioonomasztikai közelítés eredményeként látható, hogy ebben az évszázadban a névadást még a hagyomány ereje és nem a névdivat irányította.

A választott keresztnévek száma nagyon alacsony mindkét nem esetében (férfinév: 56-féle, női: 39-féle). Az egymást váltó nemzedékek névválasztásában sem mutatkozott lényeges különbség, hiszen a férfiaknál 45, majd 41, a nőknél 23, majd 30-féle nevet választottak. Emellett az tűnik fel, hogy a női névanyag jóval egyhangúbb, szegényesebb, mint a férfiaké. Igazolja ezt az imént idézett választott névegyedek száma, illetve az, hogy a század folyamán a névadásba

bevont férfinevek mennyisége az első korszaktól az utolsóig 100, míg a női neveké csak 77,3%-kal emelkedett (a férfinevek száma: 28+28; a női nevek száma: 22+17). Továbbá különbség van a két nem által viselt nevek megterhelésében is. Ugyanis gyakori (nagy és közepes gyakoriságú) keresztnévet a férfiaknak a 92,3%-a, a nőknek pedig a 94,9%-a kapott.

A három felekezet keresztnévállományának összetétele, a névállomány szerkezete nagyon hasonló. Ezt a szoros egymás mellett élés és a közös etnikai gyökerek magyarázhatják. A század során viselt 56-féle férfinévnek a 44,6%-át, a 39-féle női névnek pedig a 41%-át mindhárom felekezet viselte. Sok közös vonás tapasztalható a katolikus és az evangélikus névadás között, amelynek az oka, hogy közöttük, főleg az evangélikusok között, sok a német anyanyelvű, így a német névadási szokások befolyásolták a névválasztást. Helytörténeti és családnévvizsgálatok alapján tudjuk, hogy a reformátusok mindannyian magyar anyanyelvűek voltak. A választott keresztneveik is azt mutatják, hogy ők ragaszkodtak legjobban a felekezetükben élő hagyományokhoz. Néhány keresztnév azonban mutatja a valláshoz kötődő névadási szokásokat (például: *Antal, Sámuel, Zsuzsanna*).

Újváros népességét a 18. században jelentős társadalmi rétegezettség jellemezte. A névkincs elemzése megmutatta, hogy a kereskedők és kézművesek névválasztása a napszámosokénál színesebb, a viselt nevek száma magasabb volt. Az előbbi csoport hagyományoktól való gyorsabb elszakadását igazolja az is, hogy kevesebb keresztnévet örökítettek át a fiaikra, ugyanis mindössze a gyermekek 27,7%-a kapta meg az apa nevét, míg a napszámosoknál ez az arány 34,4%-ot tett ki. A női névállományban csak a leánygyermek 22,2%-a örökölte az anyai nevet, ennek ellenére a női nevek száma alacsony, a névkincs összetétele az egész század folyamán alig változott.

VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA

Irodalom

- BÁLINT SÁNDOR (1977): *Ünnepi kalendárium*. 1–3. Budapest, Szent István Társulat.
- CSIZMADIA ANDOR (1993): A bácsai prediális szék a 17–19. században. In: GECSÉNYI LAJOS szerk.: *Tanulmányok Győr és vidéke történetéből*. Győr, Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár.
- FÜLÖP LÁSZLÓ (1990): *A Somogy megyei Vízmente személynevei. (1722–1900)*. Magyar Névtani Dolgozatok 86. Budapest, ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névtani Munkaközössége.
- B. GERGELY PIROSKA (2005): *Kalotaszeg magyar kereszt- és becenevei*. Magyar Névtani Értekezések 1. Budapest–Miskolc, ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet Névkutató Munkaközössége.

- HAJDÚ MIHÁLY (2003): *Általános és magyar névtan. (Személynevek)*. Budapest, Osiris Kiadó.
- HOFFMANN ISTVÁN (2008): A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46: 5–20.
- RAÁTZ JUDIT (1996): *Gödöllő személynevei. (1722–1895)*. Magyar Névtani Dolgozatok 144. Budapest, ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névtani Munkaközössége.
- VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA (2006): *Történeti személynevek a Rábaközéből (1690–1895)*. Győr, Famulus Bt.
- VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA (2008): Győri családnevek a 18. század közepén. *Eruditio — Educatio* 4: 11–27.
- VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA (2010a): A szerb ortodox közösség keresztnév-választási szokásai Győr-Újvárosban a 18. században. *Eruditio — Educatio* 1–2: 3–20.
- VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA (2010): Több keresztnév választása a 18. században Újvárosban. *Névtani Értesítő* 32: 35–47.